

Ekonomisk familjepolitik

Målen för den ekonomiska familjepolitiken är att bidra till en god ekonomisk levnadsstandard för alla barnfamiljer, att bidra till minskade skillnader i de ekonomiska villkoren mellan hushåll med och utan barn samt att bidra till ett jämställt föräldraskap. Mycket tyder på att politiken har blivit allt sämre på att uppfylla dessa mål sedan 1990-talet.

Även om många barnfamiljer har fått det ekonomiskt bättre under 2000-talet ökade andelen barnfamiljer som lever med låg ekonomisk standard från omkring 8 procent i början av 2000-talet till 16 procent 2017. Betydelsen av förmånerna i den ekonomiska familjepolitiken för att minska den ekonomiska utsattheten har minskat markant under 2000-talet. År 2000 minskade andelen barnhushåll med låg relativ ekonomisk standard med nära två tredjedelar, tack vare förmånerna – från 24 procent om förmånerna inte hade funnits till 8 procent med förmånerna. År 2020 minskade andelen bara med en tredjedel till följd av förmånerna – från 27 till 18 procent. Det är framför allt de behovsprövade bidragen som har mist sin förmåga att minska andelen ekonomiskt utsatta hushåll.¹

Vid en jämförelse av inkomstfattigdom mellan EU-länder syns kraftiga variationer såväl före som efter transfereringar. Sverige har gått från femte plats 2007 till trettonde plats 2017 avseende familjepolitikens betydelse för nivån av inkomstfattigdom.² Från slutet av 1990-talet har den omfördelade effekten av samtliga socialförsäkringar till barnfamiljer nästan halverats. Störst är förändringen inom de behovsprövade bidragen. Av totalt drygt 80 miljarder kronor i den ekonomiska familjepolitiken 2017, fungerar cirka 8 miljarder kronor som omfördelade mellan barnhushållen, vilket motsvarar knappt 10 procent av 2017 års ekonomiska familjepolitik.³

2018 höjdes både barnbidraget och bostadsbidraget, vilket skulle kunnat bidra till att vända den utveckling som skett sedan 2000-talets början. Försäkringskassan konstaterar dock i en analys från maj 2021 att den ekonomiska familjepolitikens omfördelade effekt i stort sett har varit densamma under de senaste tio åren.⁴ Däremot har den minskat betydligt under den senaste tjugoårsperioden. En del av förklaringen är att nivån på flertalet ersättningar inte höjdes lika mycket under 2000-talet som de gjorde under 2010-talet tillsammans med att reallöneökningarna varit olika stora i olika grupper av hushåll.

Vidare slår Försäkringskassan fast att andelen ekonomiskt utsatta barnhushåll minskar över tid, samtidigt som den relativa skillnaden i ekonomisk standard ökar mellan barn som bor med en ensamstående förälder och barn som bor med sammanboende föräldrar.

Förekomsten av ekonomisk utsatthet har enligt flera mått minskat svagt under det senaste decenniet. Mätt som andelen hushåll med låg inkomststandard (definierat som hushåll som är aktuella för försörjningsstöd om de ansöker) har den ökat dramatiskt under 2020. Ökningen under år 2020 gäller alla hushållstyper, men är störst bland ensamstående med barn. Nästan var femte ensamstående med barn hade låg inkomststandard. En mild ökning kunde ses för

¹ Försäkringskassan (2021), Barnhushållens ekonomi Resultatindikatorer för den ekonomiska familjepolitiken 2021.

² Rädda Barnen (2019), Välfärd – inte för alla.

³ Rädda Barnen (2019), Välfärd – inte för alla.

⁴ Försäkringskassan (2021), Barnhushållens ekonomi Resultatindikatorer för den ekonomiska familjepolitiken 2021.

vissa hushållstyper redan under år 2019, men den dramatiska ökningen under år 2020 beror sannolikt på coronapandemin och dess effekter.⁵

Under de senaste tjugo åren har andelen hushåll med relativt låg ekonomisk standard (hushåll som har en ekonomisk standard som är lägre än 60 procent av medianen i befolkningen) ökat i alla grupper av barnhushåll. Under 00-talet stod ensamstående med barn för den största ökningen. Mellan 2000 och 2010 ökade andelen med låg ekonomisk standard i denna grupp från 14 procent till 35 procent. Under 10-talet var ökningen störst bland sammanboende med flera barn. Från 10 procent 2010 till 16 procent 2020. I motsvarande hushåll utan barn har förändringarna varit betydligt mindre. Sammantaget kan det tolkas som att skillnaderna i ekonomisk standard har ökat något både mellan hushåll med och utan barn och mellan ensamstående barnhushåll och sammanboende barnhushåll.

Avslutningsvis konstaterar Försäkringskassan att ekonomisk utsatthet, oavsett vilket mått som används, förekommer mer i vissa grupper av barnhushåll, till exempel ensamstående med barn, ensamstående kvinnor med barn och barnhushåll med utrikesfödda föräldrar. Och att familjeersättningarna har en stor betydelse för att minska förekomsten av ekonomisk utsatthet i barnhushållen. Över tid har dock familjeersättningsars betydelse i någon mening minskat.

Andelen barnhushåll som familjeersättningarna lyfter över gränsen för ekonomisk utsatthet är oförändrad, samtidigt som andelen barnhushåll som lyfts över gränsen för relativt låg ekonomisk standard minskat.

Vänsterpartiet förespråkar förstärkningar i de generella välfärds- och trygghetssystemen framför satsningar på de behovsprövade ersättningarna som snarare bör ses som yttersta skyddsnät. Vänsterpartiet menar att denna trend måste vändas och att det är en av de viktigaste frågorna i socialförsäkringspolitiken. Fler ersättningar inom socialförsäkringen bör indexeras, i första hand inkomstindexeras, för att motverka att klyftorna fortsätter att växa. Inom den ekonomiska familjepolitiken är det framför allt barnbidraget och bostadsbidraget som bör indexeras (Vänsterpartiets förslag avseende indexering av ersättningar beskrivs närmare i kapitel 2).

Regeringen bör ta fram en strategi för att se till att den ekonomiska familjepolitiken bättre når sitt mål. Behovet av en omfördelande familjepolitik ökar samtidigt i takt med att andra ersättningsystem urholkas. En del av den ekonomiska familjepolitiken är starkt behovsprövad.

Bostadsbidraget behöver reformeras. Dels måste dagens regler som gör att många blir återbetalningsskyldiga ändras. Nivåerna måste också justeras och indexeras så att de svarar mot dagens situation och följer med den framtida utvecklingen. Vänsterpartiet välkomnar flera av de förslag som läggs fram i BUMS-utredningen, som delvis åtgärdar de brister vi ser med bostadsbidraget.⁶ En brist med förslagen är att de är kostnadsneutrala, vilket beror på utredningsdirektiven. För att den ekonomiska familjepolitiken i högre utsträckning ska bidra till att utjämna ekonomiska klyftor behöver den få kosta. Vänsterpartiet kommer att återkomma med förslag om att reformera bostadsbidraget.

Vänsterpartiets förslag:

⁵ Försäkringskassan (2021) Barnhushållens ekonomi Resultatindikatorer för den ekonomiska familjepolitiken 2021

⁶ Träffsäkert – Införande av månadsuppgifter i bostadsbidraget och underhållsstödet (SOU 2021:101)

- Ta fram en strategi för att se till att den ekonomiska familjepolitiken bättre når sitt mål.